

gårde ca. 1700 og 1850 med en markering af, om der er bevaret godsarkivalier fra de pågældende godser, og i bekræftende fald af hvilken art.

De hidtil udsendte registraturbind omfatter godserne Ahlefeldt, Billesbølle, Billeshave, Biskopstorp, Bjørnemosé, Boltinggård, Brahesborg, Brahesholm og godset på Langeland. I en del tilfælde er der bevaret godsarkivalier fra senmiddelalder til virkningerne af lensafløsningsloven sætter ind i løbet af 1920'erne. Langelands godsarkiv er imponerende med Ahlefeldt-Laurvig slægtens grevskab Tranekær som den overordnede enhed. I tid spænder det over perioden ca. 1650–1928, og det består af mere end 2000 pakker og bind, heriblandt et ualmindeligt righoldigt regnskabsmateriale. På grund af dette arkivs omfang og sammensatte karakter er også registraturen lidt svær at få overblik over, og af og til kan den vedtagne gruppeopdeling virke lidt for stiv til materialet, men som helhed afbødes denne gene meget gennem krydshenvisninger fra den ene gruppe til den anden. Netop i tilfældet Langeland kan der være særlig grund til at gøre opmærksom på gruppen »Fremmed gods«, hvor man som en konsekvens af Ahlefeldt-Laurvig og slægtens vidtstrakte besiddelser finder arkivalier fra sjællandske og jyske godser samt fra grevskabet Laurvig i Norge

Hverken introduktionen eller registraturernes anmærkninger lover, at alle sten er ryddet af vejen for den, som giver sig i lag med godsarkiverne; heller ikke, at inkonsekvenser og fejl ikke forekommer. Heldigvis, fristes man til at sige, for i modsat fald var der måske hengået år, før publikum og arkivernes ansatte havde fået disse gode indgange til et arkivfond med en rigdom af uudnyttede muligheder.

Margit Mogensen

HERLUFSHOLMS FRIE SKOLES REGNSKAB 1585–86. *Udgivet af Landbohistorisk Selskab ved Merete Dahlerup, under tilsyn af Svend Giesl. København 1975. XVI + 140 s., kr. 60 (for medl. af historiske foreninger kr. 45).*

Herlufsholms Frie Skoles regnskab 1585–86 udmærker sig blandt andet ved sin store rigdom på detaljer, ikke mindst, som Merete Dahlerup i sin indledning gør opmærksom på, på grund af sin ugekostbog, der giver mulighed for at følge såvel kostplanen som det daglige arbejde på skolen året rundt. At bogen vil være af værdi for forskningen siger næsten sig selv, men dertil kommer, at den givet med stort udbytte vil kunne inddrages, helt eller i uddrag, i undervisningen i folkeskolen og gymnasiet ved specialeskrivning og område-gennemgang inden for dansk historie og kultur i det 16. århundrede.

Udgiverteknisk er bogen et smukt eksempel på det fornemme niveau, som den klassiske kildeudgave har nået, der vil næppe, selv ved den mest minuttøse gennemgang, være mange kommaer at rette, ligesom den grundige ind-

ledning og de forskellige registre i høj grad vil lette benyttelsen. Således kan man især pege på fortegnelsen over regnskabsposterne på s. 127 f. og ordforklaringslisten på s. 131 f.

Alligevel rejser der sig ved udgaven for mig nogle spørgsmål om begrebet kildeudgivelser og udgiverteknik. Det er for mig at se et problem, om man ikke kan blive for perfektionistisk. Det gælder f.eks. hvad angår forkortelser i tekstgrundlaget. Merete Dahlerup har, i stor troskab mod teksten, valgt at bevare de der forekommende forkortelser. Hendes begrundelse er, at de er umiddelbart indlysende, og det er måske rigtigt, i hvert fald når man i forvejen er frotrølig med perioden, og behersker dens terminologi. Yderligere giver hun på s. VIII en fortegnelse over de mest anvendte forkortelser. Alligevel virker de, i hvert fald på mig, distraherende ved læsningen, og det er vel et spørgsmål, om en læser, der ikke umiddelbart behersker datidens sprogbrug og skrivemåde, uden videre vil opfatte at »g:rij« står for »gæsteri«, eller »1 sk.g:t« for »1 skilling grot«. Problemet kan jo uden større besvær, og uden at det behøver at forringe den videnskabelige standard, løses ved at forkortelserne opløses, og de indsatte bogstaver markeres ved kursiv.

Det er naturligvis et spørgsmål, der har relation til kildeudgivelser som sådan, og ikke specielt til den her omhandlede. Men man kunne benytte lejligheden til at opfordre vore udgiverselskaber til at foranledige, at de rige erfaringer, som er indhøstet gennem mere end et århundredes arbejde med kildeudgivelser, blev udmøntet i en almindelig standard for kildeudgaver. Således at den enkelte udgiver i højere grad end tilfældet er nu, slap for på egen hånd hver gang at skulle tage stilling til alle de praktiske problemer i forbindelse med kildeudgivelser, så som brugen af store og små bogstaver, moderne tegnsætning eller ej, arabertal eller romertal, forkortelser m.m.

Et andet, mere principielt spørgsmål rejser den tilsynsførende med udgivelsen, dr. phil. Svend Gissel i sit forord, hvor han skriver: »Det diskuteres meget i disse år, om udgiverselskaberne i langt højere grad end hidtil bør lægge den klassiske tekstudgave på hylden for i stedet at lægge hovedvægten på publikationen af afhandlinger. En sådan problemstilling motiveres vel først og fremmest ved misforholdet mellem de utrykte kilders overvældende mængde og de stærkt begrænsede midler, der står til rådighed for udgivervirksomheden. Det turde imidlertid være sikkert, at den sans for nuancer, som måske især kendetegner studiet af den ældre tids samfundsforhold og kultur, ville lide alvorlig skade, hvis udsendelsen af tekstudgaver gik i stå. Problemet må vel først og fremmest blive, hvor man naturligst sætter grænsen mellem kildeudgave og behandling, og her påhviler der udgiverselskaberne et stort ansvar som særligt sagkyndige og som initiativtagere.« Jeg kan kun erklære mig enig med Svend Gissel, såvel i hans afvisning af tanken om at man skal ophøre med at publicere tekstudgaver som i hans sidste punktum om det særlige ansvar, der påhviler udgiverselskaberne.

Medens det således efter min mening ikke er noget problem, hvorvidt man

skal publicere tekstudgaver, for det skal man, er det i aller højeste grad et problem, hvilke kilder man skal publicere. Forholdet er jo det, at antallet af kilder, der fortjener at publiceres, er langt større end det antal man i praksis har mulighed for at udgive. Det må derfor for udgiverselskaberne være en sag af aller største vigtighed, nøje at overveje, hvilke kilder man vil vælge at bruge de begrænsede ressourcer på.

Ved en udgave som den foreliggende spørger man derfor: er der, alle den aktuelle udgaves mange kvaliteter til trods, et rimeligt forhold mellem det store arbejde der er lagt i netop denne udgave, de ressourcer der er medgået til den, og det udbytte man får? Jeg er ikke helt sikker.

Regnskaber og jordebøger, ikke mindst fra det 16–17. århundrede er en uhyre givende, men også særdeles problematisk kildegruppe at arbejde med. Der er for det første vanskelighederne ved at overskue materialet. Det selv samme, den store datamængde, der er deres force, er også deres ulempe. Et andet problem rejser sig, når man som her kun har et enkelt års regnskab at arbejde med. Uanset hvor rigt et enkelt regnskab er på oplysninger, vil det dog ikke kunne bruges til besvarelsen af en række centrale spørgsmål. Hvorledes forholder det billede vi her har sig til den større sammenhæng, til udviklingen i priser og konjunkturer o.s.v.? Sådanne spørgsmål lader sig først besvare, når man har de årlige regnskaber for den samme enhed bevaret for en, helst længere og helst ubrudt årrække. Nok har skæbnen været hård ved vore gamle regnskaber, og har man ikke andet, må man tage til takke med de smuler der er, men der er dog lensregnskaberne, der især efter 1600 er ganske vel bevarede, man kan også pege på Københavns Universitets regnskaber og jordebøger, hvor vi for perioden mellem 1539 og 1641 har bevaret materiale fra en 60–70 år, og andet kunne nævnes.

Når det vældige materiale der her findes kun er så beskedent udnyttet som tilfældet er, hænger det for mig at se først og fremmest sammen med det oven for omtalte overskuelighedsproblem. Her ville en kildeudgivelse være en enorm hjælp. På den anden side er det klart, at en udgivelse af dette materiale, f.eks. de bevarede lensregnskaber før 1660 efter de klassiske udgiverprincipper, ville antage så uhyre dimensioner, at det ville være urealistisk overhovedet at begynde herpå.

Her var måske en mulighed for udgiverselskaberne for, på trods af de sørgeligt begrænsede ressourcer der i dag er til rådighed, at leve op til den rolle som initiativtagere som Svend Gissel fremhæver. Ud fra den erkendelse, at det er vigtigt at undgå, at kildeudgivelser koncentrerer om mindre, men måske knap så centrale og relevante tekster, der udgives netop fordi de er overkommelige, at opstille et program for løsningen af blot nogle af de mest presserende opgaver. Ud fra en samlet prioritering, hvor de enkelte kildetyper, regnskaber, retsprotokoller, memoirer, brevbøger, journaler o.s.v., og de enkelte kilder blev afvejnet, med henblik på deres relative nytteværdi, at dirigere de til rådighed stående midler der hen, hvor de ville give størst udbytte. Og hvor den klassiske

udgiverteknik ikke slår til, som f.eks. ved lensregnskaberne, at overveje og koordinere bestræbelserne på at finde andre udveje. Her kunne man oplagt pege på de muligheder der ligger i den moderne teknik, EDB f.eks., som netop når det drejer sig om et omfattende regnskabsmateriale vil være vejen frem.

Uden derfor at ville forklejne værdien af den foreliggende udgave og det store og værdifulde arbejde der fra udgiverens side er lagt i den, skal jeg derfor slutte med at opfordre vore udgiverselskaber til at overveje, om der trods alt ikke er mulighed for også at tage fat på de store og centrale opgaver, der stadig venter på deres løsning.

Ejvind Slottved

SKAFØGAARDS ADKOMSTBREVE OG JORDEBØGER 1647–1797.
Udgivet af Knud J. V. Jespersen, under medvirken af Egon Hasselgreen og Knud Hornbeck. Historisk Samfund for Randers Amt 1975. 152 s. Ill. kr. 45,00.

Skøder og jordebøger hører til de vigtigste kilder til ejendoms- og landbohistorien i ældre tid. Gennem dette materiale får man i koncentreret form en række grundlæggende oplysninger om hovedgårde og bøndergods, og den retlige sammenhæng, hvori disse dokumenter er blevet til, giver dem en særlig autenticitet.

For perioden indtil ind i anden halvdel af det 17. århundrede foreligger væsentlige udgivelser af skøder og jordebøger, hvorimod den følgende tid er langt ringere dækket på dette felt. At udvælge og udgive blot en mindre del af det tilsvarende materiale fra det 18. århundrede ville være en kolossal opgave, og måske tilmed en noget overflødig anstrengelse, eftersom det utrykte materiale bliver mere kontinuerligt og lettere at arbejde med i original. Ikke desto mindre er det i forskellige sammenhænge, f.eks. pædagogiske, af betydning, at der i trykt form foreligger eksempler på adkomstbreve, jordebøger o.a. også fra den nyere tid. Gerne fra et enkelt gods og spændende over en længere periode, sådan som det er tilfældet med denne udgivelse af kilder til det østjyske gods Skaføgaards historie. Det drejer sig om adkomstbreve og jordebøger fra 1647, 1650, 1666, 1712, 1779–80 og 1797. Hertil knytter sig en 76 sider lang indledning og mange udførlige noter. Som appendix er trykt Jacob Estrups studie over en annexgård under godset.

Der gives dels på grundlag af de aftrykte kilder og dels ud fra den trykte litteratur en oversigt over godsets historie afgrænset efter ejerperioder. Skaføgaard daterer sig som hovedgård tilbage til 1551, og afsnittet om ejerne er ført tilbage til dette tidspunkt, selv om det ældste skøde er næsten hundrede år yngre. På tilsvarende måde er fremstillingen ført op til nutiden, skønt tekstafsnittet afgrænses ved 1797. Oprindelig sad der Rosenkrantz'er på godset, siden – i nævnte rækkefølge – slægterne Holck, Bille, Behr, Secher og Estrup. Af-